

makamında yapılan bestesi Türk dinî müzikisinde çok rağbet görmüştür. *Muhammediyye*'nin önemli özelliklerinden biri, matbu nüshalarından bir kısmının devrin önemli hattatları tarafından yazılmış ve içinde bazı dinî resim ve çizimlere yer verilmiş olmasıdır. *Muhammediyye* sonraki dönemlerde şerhedilmiş ve esere nazîreler yazılmıştır. İsmâil Hakkı Bursevî'nin *Ferahu'r-rûh* adıyla kaleme aldığı şerhi meşhurdur. Kitabın nazîreleri arasında en önemlisi, XVI. asır mutasavvıf şairlerinden, kendisinden Yûsuf-ı Bîçâre diye bahseden Ankaralı bir müellifin 913'te (1507) tamamladığı *Muhammediyye* adlı eseridir. 3. *el-Müntehâ 'ale'l-Fuşûş*. Bu küçük eser, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin tanınmış eserinin ilk şârihi Müeyyidüddin el-Cendî tarafından yapılan şerhinin ta'likâtından ibarettir. Yazıcıoğlu Mehmed bu ta'likâti ömrünün son yıllarında kaleme almış ve esere almış üç beyitlik Arapça müstezad şeklinde bir *Kaşîde-i Rabbânîyye* eklemiştir. *el-Müntehâ*'nın bazı nüshaları mevcuttur (TSMK, III. Ahmed, nr. 1616; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2466; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 175, Pertev Paşa, nr. 293, Lala İsmail, nr. 162/13). *el-Müntehâ*, Ahmed Bîcan tarafından genişletilerek Türkçe'ye çevrilmiş (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 630) ve bu eser *Fuşûşü'l-hikem*'in ilk Türkçe tercümesi sayılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye* (nşr. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1996, I, tür.yer.; II, 58; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 691; Latîfî, *Tezkire*, s. 54-55; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1699; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd*, İstanbul 1328, s. 233-238; Hacı Ali Âli, *Tuhfetü'l-mücâhidin*, Nuruosmaniye Ktp., Manzum, nr. 937; *Osmanlı Müellifleri*, I, 194; III, 307; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, II, 458-463; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 13; Malik Aksel, *Anadolu Halk Resimleri*, İstanbul 1960, s. 148-151; Özege, *Katalog*, II, 898-899; IV, 1652; Zehra Öztürk, "Muhammediyye'nin İki Yazma Nüshası ve İki Kadın Müstensih", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 1, İstanbul 2000, s. 333-338; a.mlf., "Eğitim Tarihimizde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar", *Değerler Eğitimi Dergisi*, sy. 4, İstanbul 2003, s. 137, 138, 139; Âmil Çelebioğlu – Kemal Eraslan, "Yazıcıoğlu", *İA*, XIII, 365-366; Âmil Çelebioğlu, "Ahmed Bîcan", *DİA*, II, 49-51; Mahmud Erol Kılıç, "Fuşûşü'l-hikem", a.e., XIII, 232-233; Nuri Özcan, "Mersiye", a.e., XXIX, 220; Mustafa Uzun, "Muharremiyye", a.e., XXXI, 8-9; Edith G. Ambros, "Yazıcıoğlu", *EJ*² (İng.), XI, 319.

MUSTAFA UZUN

Bazı Görüşleri. Yazıcıoğlu Mehmed Efendi dönemin ilim geleneğine uyarak tefsir, hadis ve fıkıh yanında kelâm dersleri de

almış, bazı eserlerini Arapça yazacak kadar bu dile vâkıf olmuştur. Onun, eserlerinde yoğun biçimde üzerinde durduğu konu mebbe ve meâd itibarıyla varlık meselesidir. Eserinde mebbe ve meâda ilişkin konular, şeriâtin sınırlarını zorlamadan tasavvuf kaynaklarından ve melâhim literatüründen yararlanılarak halkın anlayacağı bir üslûpla anlatılmıştır. Yazıcıoğlu, dinî konuları işlerken Kur'ân-ı Kerim ve hadislerin yanı sıra Ebû Nuaym el-İsfahânî, Gazzâlî, Zemahşerî, Kâdî İyâz, Fahreddin er-Râzî, Nevevî ve Kurtubî gibi âlimlerden, tasavvuf konularında Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Molla Câmî gibi şahsiyetlerden faydalanmış, bu arada Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin meşhur eseri *Fuşûşü'l-hikem*'e şerh yazmıştır. Ayrıca babasına ait, *Şemsiyye* adını taşıyan melhame türü (geleceğe ve kıyamet âlâmetlerine dair eserler) kitaptan da etkilenmiştir.

Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyye* adlı meşhur eseri tevhid konusuyla başlar. Ona göre Allah'a akılla değil iman ve aşk ile ulaşılır, aklın açamadığı kapıları aşk açar. Gönül ilâhî sırların tecelli ettiği ayna, bir tür kbledin; ancak nefs-i emmârenin buyruğuna girdiğinde paslarını ve ilâhî sırlar tecelli etmez olur. İlahî aşk varlığını koruduğu sürece gönülden kir barınmaz. Yazıcıoğlu Mehmed Efendi yaratılış safhalarını şöyle anlatır: Önce akıl, sonra kalem ve levh, ardından ruhlar ve Mustafa'nın sûreti, daha sonra arş, kürsî, dört büyük melek, sekiz cennet ve yedi cehennem yaratılmış; ardından latif cevher, bundan su ve ateş, sudan buhar ve duman, bunlardan da yedi kat gök ve yedi kat yer meydana gelmiş; nihayet ay, güneş, cin, melek gibi varlıklar halkedilmiştir. Âlemler on sekiz bin olup insân-ı kâmil bunların özünü temsil eder. En son merhalede yaratılan insan eşref-i mahlûkattır, onda bütün âlemlerin sûreti bir araya gelmiştir. İnsanlar avam, havas ve hâssü'l-havâs olmak üzere üç gruba ayrılır. Avam dünyayı, havas cenneti, hâssü'l-havâs âl-i hazreti (cemâl-i ilâhîyi) ister. Yazıcıoğlu'na göre zehirli ateşten (nâr-ı semüm) yaratılan cinler erkekli dişilidir. Daha sonra Azâzîl (İblîs) halkedilmiş, insan türü ise Âdem ve Havvâ'dan çoğalmıştır. Âdem'in sûreti topraktan yaratılmış, sonra ona ruh üflenmiştir. Cenâb-ı Hak meleklerle Âdem'e secde etmelerini emretmiş, bu emre itaat etmeyen şeytan huzurdan kovulmuştur. Ardından Âdem'e arkadaş olarak Havvâ yaratılmış, bu ikisi cennete konulmuş, İblîs çeşitli hilelerle onları

kandırap cennetten çıkarılmalarına sebep olmuştur. Bunun üzerine Âdem ile Havvâ yeryüzünün ayrı ayrı yerlerine bırakılır. Âdem tövbe eder ve tövbesi kabul edilir; Havvâ ile Arafat'ta buluşur.

Allah, zâtına yönelik muhabbeti izhar ve sırrını âlemlere âşikâr etmek için, "Ben gizli bir hazine idim, bilinmek diledim" buyurmuş; zâtına, sıfatlarına ve fiillerine ayına olmak üzere insân-ı kâmilî (Hz. Muhammed) yaratmış ve âyetlerine mazhar kılmıştır. "Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım" hitabına göre âlemleri onun sayesinde vücuda getirmiştir. İnsanda bütün âlemlerin sûreti vardır. Baş arş-ı rahmâna, yüz vech-i rahmâna, göğüs kürsiye, kalp cennete, yedi organ yedi göğe, beden yerlere, kemikler dağlara benzer. Varlıklar âlemi vahdet ve kesret etrafında toplanır. Âleme esmâsi yoluyla tecelli eden Cenâb-ı Hak eserleriyle bilinir. Bundan dolayı kesret âlemine dikkatle bakmalıdır. Kesretin vahdete dayanması O'nunla bütünleşmesi anlamına gelmez. Tasavvufu şer'î zemine oturtmayanlar vahdet-i vücûda zanırlar. Yanılığ noktaları Hak'ın eseri olan insanı O'nun bir parçası saymalarıdır. Her nesne Allah'ın kemaline şahittir ve her zerrede O'nun nuru güneş gibi parlamaktadır. Allah birdir ve O'ndan gayri olan her şey kesrettir; O güneştir, mâsivâ zerrelendir; O nurdur, mâsivâ gölgelerdir.

Allah Âdem'i nübüvvetle görevlendirmiş, son peygamber Hz. Muhammed'e kadar birçok peygamber gelmiştir. Varlığına delil olması için âlemleri, kendi zâtını görmesi için de kâmil insan olarak Hz. Muhammed'i yaratmıştır. Yazıcıoğlu'nun düşünce dünyasında merkezî kavram Peygamber aşkıdır; o Peygamber aşkıyla yapıp tutuşur. Resûlullah'ı rüyasında üç defa görmüş, onun aşkı ile *Muhammediyye*'yi yazmış, her satırına onun sevgisinden bir iz düşürmüştür. Resûl-i Ekrem'in doğum gecesinde meydana gelen birçok olağan üstü hadise, onun çocukluğu, göğsünün yanılması, seyahatleri, evlenmesi, kırk yaşına gelince inzivaya çekilmesi, ilk vahyin inişi, Mekke'deki mücadeleleri, hicreti, bir işaretiyle ayın ikiye bölünmesi, ölüleri diriltmesi, körleri iyileştirmesi gibi hususları ona olan muhabbetinin çevresinde lirik bir üslûpla dile getirmiştir.

Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin eserlerinde yoğun biçimde işlediği konulardan biri de kıyamet âlâmetleri ve âhiret ahvalidir. *Muhammediyye*'de bir kısmı kıyametin kopmasından önce, bir kısmı kopması sırasında ortaya çıkacak olan küçük ve büyük âlâmetlerden uzun uzadıya söz

YAZICIOĞLU MEHMED EFENDİ

edilir. Bunlar ilmin azalıp cehlin baskın hale gelmesi, kötülüğün artması, zinanın ve içkinin çoğalması, fitnenin yaygınlaşması gibi küçük; deccâlin ortaya çıkışı, Hz. İsa'nın nüzûlü, mehdînin, Ye'cûc ve Me'cûc'ün zuhuru, dâbbetü'l-arzın çıkması, güneşin batıdan doğması gibi büyük âlâmetler yanında, sûra üflenmesi, bütün yaratılmışların helâk olması, yerle göklerin değişmesi, ölümlerin diriltilmesi, sûra ikinci üfürülmede bütün ruhların cesetlerine girerek mahşerde toplanması gibi merhaleler anlatılır. Eserde kıyamet duraklarından sonra livâû'l-hamd açılacağına ve müminlerin bunun altında toplanacağına, Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin şefaatte bulunacağına, herkese kitabı verileceğine değinilir. Ayrıca mîzan, sırat, a'râf, dünyadan kalan hakların adaletle yerini bulması, cennet tasvirleri, cennet ehlinin dereceleri ve rü'yettullah gibi hususlara temas edilir.

Müellife göre Allah'a ulaşmak için şeriat, tarikat, mârifet ve hakikat olmak üzere dört kapı vardır. Yazıcıoğlu şeriatı bağlıdır ve şeriatin sınırlarını zorlamaz. Onun din anlayışı, etrafında tarikat, mârifet ve hakikat mertebeleri bulunan şeriat şeklidir. Yazıcıoğlu Mehmed Efendi eserlerinde Resûlullah'a muhabbetini yoğun biçimde dile getirmiş bir gönül adamıdır. Çeşitli konuları anlatırken her türlü rivayetten faydalanmış, bunları değerlendirmeden kullanmıştır. Bununla birlikte *Muhammediyye*'de hoşgörülle karşılaşamayacak ölçüde aşırı düşünce ve görüşlere rastlanmaz. Kitabın halk tarafından asırlarca okunmasını âlimlerin müsamaha ile karşılamasını da bunu ortaya koyar.

BİBLİYOGRAFYA :

Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye*, İstanbul 1298; a.e. (s.nşr. Âgâh Güçlü), İstanbul 1969; a.e. (nşr. Âmil Çelebioğlu), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), neşredenin girişi, I, 13-32; a.e. (nşr. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1996; Ahmed Bîcan, *Envârü'l-lâşikin* (s.nşr. Halil Bedi Fîrat), İzmir 1970; a.e. (s.nşr. M. Rahmi), İstanbul 1974; İsmâil Hakkı Bursevî, *Ferahu'r-rûh*, Kahire 1255, I, 68-112; a.e. (haz. Mustafa Utku), İstanbul 2007, I, 17-30, 67-369; II, 170-260; Hatice Kelpetin Arpaguş, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları*, İstanbul 2001, s. 24-28; Mustafa Uzun, "Muhammediyye", *DİA*, XXX, 586-587.

İLYAS ÇELEBİ

YAZICIZÂDE AHMED

(bk. AHMED BÎCAN).

YAZIKSIZ, Necip Âsım

(bk. NECİP ÂSİM YAZIKSIZ).

YAZIR

Bozoklar'a mensup
bir Oğuz boyu.

Kâşgarlı Mahmud (XI. yüzyıl) boyun adını Yazgır şeklinde kaydeder. XII. yüzyılın ortalarında boyun adı Yazırlar şeklini almıştır. Fahreddin Mübârek Şah'ın *Târih*'inde (1206'da tamamlanmıştır) boyun ismi eski telaffuzuyla kayıtlıdır; bu da başka bir eserden yapılan nakille ilgili olmalıdır. Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî'nin *Câmi'u't-tevârih*'inde boyun adı Yazır biçiminde yazılmış, "çok ülkenin sahibi" anlamına geldiği söylenmiş, ülüşünün (Oğuz eline mahsus şölenlerde koyunun etinden yieceği kısmın) "aşığlı umaca" olduğu ifade edilmiş, onkununu kartal diye bildirilmiş ve damgası da gösterilmiştir.

Oğuz elinin İslâmiyet'ten önce ve İslâmiyet'ten sonraki tarihinde Yazırlar önemli rol oynamış boylardan biridir; *Câmi'u't-tevârih*'te Oğuz hükümdarlarını çıkaran beş boy arasında zikredilir (diğerleri Kayı, Avşar, Beydili, Eymür / Eymir). Oğuz Türkleri'nin Gün Han'dan sonra ilk hükümdarlarından Dib Yavku'nun beyleri arasında Alan oğlu Bulan ile Dib Cenksü ve oğlu Dürkeş'in bu boydan geldikleri söylenir. Yine orada, Oğuz elinin dağılışı ve Şah Melik'in uğradığı bozgun esnasında Yazır'dan adı belirtilmeyen bir bey ile Ali Han oğullarının Horasan'da Hisar Tak denilen yerde yurt tuttıkları, oğullarının ve neslinin orada yaşadığı anlatılır. Fakat bu Yazırlar oraya Mangışlak yarımadasından XII. yüzyılın ortalarında gelmiştir. 555'te (1160) Horasan Yazırları'nın başında Evdük Han oğlu Yağmur Han bulunuyordu. Yine aynı yılda Hârizmşâh İlarıslan'ın askerleri Yağmur Han'a saldırıp onu bozguna uğratmışlardır. Buna rağmen Yağmur Han, İlarıslan'a boyun eğmeyip Merv ve Belh taraflarında yaşayan Oğuzlar'dan yardım istedi. Yağmur Han ve Oğuzlar, Hârizmşâh İlarıslan'ın yerine karşılığın çıkan Sultan Sencer'in emîrlerinden İhtiyârüddin Aylak ile yiğitlik ve cesaretine çok güvenen Mâzenderan emîrini Dihistan'da ağır bir yenilgiye uğrattılar (556/1161). Zaferin ardından Oğuzlar ve Yağmur Han pek çok ganimet elde etti.

Yazırlar'ın kendi adlarıyla anılan (Yazır) yurtları Nesâ şehrinin batısında yer alıyordu. Buradaki bir kasaba da Yazır adıyla anılmaktaydı. Kasaba XIV. yüzyılın ilk yarısında orta büyüklükte bir şehir olarak geçer. 1210'larda Yazırlar'ın başında on bir yıl beylikte bulunan Hindu Han adlı bir bey

vardı. Onun ölümüyle Hârizmşâh Sultan Muhammed b. Tekiş bu Yazır beyliğine son verdi. Hindu Han'ın kardeşi Ömer Han, Hârizmşâhlar'ın başşehri Gürgenç'te oturarak beyliğin kendisine verilmesi için çalıştı ve Sabûr Han lakabıyla anıldı. Sultan Muhammed b. Tekiş'in annesi Terken Hatun, Moğol hücumu üzerine Mâzenderan'a gitmek için Gürgenç'ten ayrılınca yanında yolları çok iyi bilen Sabûr Han da vardı. Yolculuk esnasında Sabûr Han vâlîde sultana sadakatle hizmet ettiği halde Yazır yurduna varıldığında Terken Hatun kendisini terkedeceğinden şüpheye düşerek onu gizlice öldürttü. Moğol devrinden sonra XV-XVI. yüzyıllarda bu Yazırlar'a Karadaşlı deniliyordu. Bunlar diğer bazı Türkmen oymakları gibi XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Safevîler'e bağlandı. 1038 (1628-29) yılında Karadaşlılar'ın başında Rahman Kuli Sultan bulunuyordu. Rahman Kuli Sultan, Hârizm Hükümdarı İskender Han ve kardeşi Ebûlgazi Bahadır Han ile birleştiyse de Safevî kuvvetleri karşısında başarı gösteremedi.

Yazırlar özellikle Anadolu'daki Türk yerleşmesinde de oldukça mühim bir rol oynadılar. XVI. yüzyılda burada Yazır adlı yirmi dört köy bulunduğu gibi onlara mensup bazı oymaklar da vardı. Bu yirmi dört köyden beş köyün Hamîd-ili sancağında (Isparta-Burdur yöresi) yer alması buraya kalabalık bir Yazır kümesinin yerleştiğini gösterir. Diğer Yazır köyleri Erzurum, Sivas, Kayseri, Aksaray, Ankara, Aydın ve başka yörelerdeydi. Yazır yer adlarının çoğu bugüne kadar gelmiştir. Bazı oymakların Dulkadirli ili ile Bozok, Hamîd, Teke ve Ankara sancaklarında halen yaşamakta olması dikkati çeker. Dulkadirli ili arasında görülen Yazırlar Karacalı, diğer adıyla Anamaslı boyu obaları içindeydi. Bu husus Yazırlar'la Karacalı boyu arasında kabilevî münasebetle ilgili olabilir. Biri kırk altı, diğeri kırk dokuz vergi nüfusuna sahip bir kısım Yazır obaları ise Antakya yöresindeki Bağras kazasında kışlamaktaydı. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına ait tahrir defterinde müstakil olarak zikredilen ve doksan dokuz vergi nüfusuna sahip olan yine Dulkadir iline mensup üçüncü Yazır obasının da Birecik çevresinde kışladığı ve Elbistan'da yayladığı görülür. Bozok sancağındaki Yazır obalarının nüfusu da az olup bunlardan biri yirmi dokuz, diğeri elli bir vergi nüfusuna sahiptir. Hamîd sancağına gelince bu sancakta yaşayan Yazırlar doksan beş vergi nüfusundan ibaretti. Teke sancağındaki (Antalya yöresi) Yazır oymağı "sarı" ve "kara" sınıflarla